

Slavica

Collana di studi slavi
fondata da
Giovanna Brogi Bercoff e Mario Enrietti

Consiglio direttivo

Alessandro Achilli (Monash University, Melbourne, Australia)

Ljiljana Banjanin (Università di Torino)

Maria Grazia Bartolini (Università di Milano)

Liana Goletiani (Università di Milano)

Krystyna Jaworska (Università di Torino)

Barbara Lomagistro (Università di Bari)

Rosanna Morabito (Università di Napoli «L'Orientale»)

Giovanna Siedina (Università di Firenze)

*I volumi pubblicati nella Collana sono sottoposti a un processo di peer review
che ne attesta la validità scientifica*

I gigli nel campo

Studi in onore di Ljiljana Banjanin

a cura di

Giulia Baselica
Persida Lazarević Di Giacomo
Olja Perišić

Edizioni dell'Orso
Alessandria

Volume pubblicato con il contributo di:

- Dipartimento di Lingue, Letterature e Culture Moderne dell'Università degli Studi «G. d'Annunzio» Chieti-Pescara*
- Dipartimento di Lingue e Letterature Straniere e Culture Moderne dell'Università degli Studi di Torino*
- Ministero dell'Università e della Ricerca.*

© 2023

Copyright by Edizioni dell'Orso s.r.l.

Sede legale:

via Legnano, 46 15121 Alessandria

Sede operativa e amministrativa:

viale Industria, 14/A 15067 Novi Ligure (AL)

tel. e fax 0143.513575

e-mail: info@ediorso.it

<http://www.ediorso.it>

Editing a cura di Edito – Gestione Servizi Editoriali
(info@editoservizi.it)

Redazione informatica e impaginazione a cura di Francesca Cattina
(francesca.cattina@gmail.com)

Grafica della copertina a cura di Paolo Ferrero
(pferrero64@gmail.com)

È vietata la riproduzione, anche parziale, non autorizzata, con qualsiasi mezzo effettuata, compresa la fotocopia, anche a uso interno e didattico. L'illecito sarà penalmente perseguibile a norma dell'art. 171 della Legge n. 633 del 22.04.41

ISSN 2611-5409

ISBN 978-88-3613-437-3

Indice

	<i>pag.</i>
Noi tutti, seduti tra i gigli... <i>di Giulia Baselica, Persida Lazarević Di Giacomo, Olja Perišić</i>	11
PERSIDA LAZAREVIĆ DI GIACOMO <i>Ljiljan(a): variazioni sul tema del giglio nella tradizione slavo-meridionale</i>	17
I	
СВЕТЛАНА ТОМИН Јелена Гатилузио, жена које нема?	39
ЛИДИЈА Д. ДЕЛИЋ Косовка девојка – од индоевропског наслеђа до „измишљања традиције“	57
ANDRIJANA JUSUP MAGAZIN Le figure femminili in due poemi dedicati ai Savorgnan	73
МАРКО М. РАДУЛОВИЋ Средњовековље Јеле Спиридоновић Савић и међуратни модернизам. О поеми <i>Пергаменти</i>	85
ELVIRA DIANA Storie di donne tra vanità, guerra e ironia in un racconto dell'assurdo di Najwà Bin Shatwān	105
ROBERTA SALA <i>Le nevi risplendono di bianco: infantilismo e natura nei versi a Veronika</i> di Gennadij Ajgi	115

	<i>pag.</i>
MIRIAM SETTE Doris Lessing, <i>The Summer Before the Dark</i> e la vita come dissonanza	125
VIRNA KARLIĆ <i>Tact is the wisdom of the heart</i> . Linguistic politeness in the manual <i>The Book for Every Woman</i>	139
OLJA PERIŠIĆ L'immagine della donna nei corpora linguistici del serbo e dell'italiano	153
II	
GIULIA BASELICA Relazioni culturali russo-serbe nel XVIII secolo. La figura di Maksim Suvorov	171
OLIVERA POPOVIĆ Slika Crne Gore i Crnogoraca u tršćanskom časopisu „Letture di famiglia“	181
VESNA KILIBARDA Una traduzione montenegrina dell'ode <i>Piemonte</i> di Carducci	193
НАДА САВКОВИЋ Урош Предић, преводилац <i>Божанствене комедије</i>	205
АЉА ПРАВУЉАЦ, МИРЈАНА АРЕЖИНА Артуро Граф на српском – у преводу и препјеву Вуке Пећанца	219
VESNA P. SIDILKO Ivo Andrić und Aleksandar Tišma in neueren deutschen Übersetzungen: zu einigen Aspekten der aktuellen europäischen Rezeption südslawischer Literaturen	229
ZORANA KOVAČEVIĆ La ricezione di Alba de Céspedes in area croata e serba	249

DEJA PILETIĆ O dva različita prevoda <i>Pinokija</i> u izdanju jedne crnogorske izdavačke kuće	259
ДРАГАНА ВУКИЋЕВИЋ O еротским темама, италијанским писцима и савременој рецепцији код Срба	271
GABRIELE MAZZITELLI La Jugoslavia nelle edizioni dell'Istituto per l'Europa orientale	285
III	
DEJAN AJDAČIĆ Veze putopisa <i>Put po Dalmaciji</i> (1774) Alberta Fortisa i putopisa poljskog plemića Aleksandra Sapjehe <i>Put po slovenskim krajevima</i> (1811)	301
MARIA RITA LETO Edith Wharton in Dalmazia e Montenegro	319
SANJA ROIĆ Zagreb Miloša Crnjanskog	331
ROSANNA MORABITO «Dove tutto ha fine»: il primo viaggio psico-poetico di Crnjanski	341
MARIA FORNARI Viaggi al di là del mare: impressioni sulla Serbia nei resoconti dei reporter italiani durante la Grande Guerra	355
СВЕТЛАНА С. ШЕАТОВИЋ „Сувоземка“ и Јадранско море	371
IVICA BAKOVIĆ Listovi iz Napulja: tri slike <i>poroznoga grada</i> u hrvatskom putopisu	387
МАЛГОЖАТА ФИЛИПЕК Италија у путописима Радована Вучковића	397

IV

RENATO GENDRE <i>Bonfantiana III e IV</i>	417
MARIO ENRIETTI Baltico e slavo, piemontese e francese. Un confronto tipologico	433
ИСИДОРА БЕЛАКОВИЋ О лексиси речника у <i>Граматичи италијанској</i> Викентија Љуштине (1794)	439
VITTORIO SPRINGFIELD TOMELLERI Rivoluzione e alfabeti: l'Unione Sovietica alla ricerca di una nuova linguistica	453
MILICA MARINKOVIĆ Figura prijatelja i upotreba imenica „prijatelj“ i „drug“ u udžbenicima za srpski i hrvatski jezik kao strani	477
JELENA DRLJEVIĆ Nastava stranog jezika struke za srbofone studente italijanskog jezika. Dosadašnja iskustva i perspektive	491
NATAŠA VUČENOVIĆ Gli errori nella produzione scritta degli apprendenti di italiano LS di livello principiante: il caso degli studenti universitari serbofoni	501
KATARINA ZAVIŠIN Projektna nastava i razvoj interkulture komunikativne kompetencije: smernice za savremenu nastavu stranih jezika	513
MARIJA RUNIĆ Per un uso più consapevole dei traduttori automatici nell'insegnamento di una LS	521

V

АЛЕКСАНДРА ПАВЛОВИЋ <i>Курјак међу овцама</i> , Варлаам Калабријски, у делу Гаврила Стефановића Венцловића	533
KRYSTYNA JAWORSKA I romanzi slavo-meridionali di Zygmunt Miłkowski e il romanzo della vita. Considerazioni <i>a latere</i> della monografia di Marina Bersano Begey	547
MARIJA MITROVIĆ <i>Dalla parte del sole</i> e le tenebre da scoprire	557
NADIA CAPRIOGLIO Venti sonetti a Maria Stuarda di Iosif Brodskij. La ricerca di sé in terra straniera	569
ВЛАДАН БАЛЧЕТА <i>Мемоари Пере богаља</i> Слободана Селенића: заборављени велики деби заборављеног великог романијера	579
MARIJA BRADAŠ La ricostruzione del passato nei romanzi di Oto Horvat	593
<i>Bibliografia degli scritti di Ljiljana Banjanin</i> a cura di Olja Perišić	603
Profilo degli autori	621
Indice dei nomi	635

Марко М. Радуловић

Средњовековље Јеле Спиридоновић Савић и међуратни модернизам. О поеми Пергаменти

У раду се истражује песничка евокација средњовековне епохе у стваралаштву Јеле Спиридоновић Савић и њена веза са поетичким поставкама (српског) међуратног модернизма. Посебно се анализира поема *Пергаменти* (1923) која тематизује мистичка искуства православних монаха и у којој је један од главних ликова Свети Сава. Како су *Пергаменти* преведени на италијански и објављени у Трсту 1927. године, посебан одељак рада посвећен је рецепцији Јеле Савић у италијанским славистичким круговима.

Ова неправедно запостављена списатељица окретала се (средњовековном) мистицизму из личних порива, али и следећи модернистички дух епохе и трагање за заборављеним традицијама. Отуда је дијалог са средњовековљем један од начина на који она гради свој модеран и оригиналан песнички израз. Указујући на неколико битних момената из њене поеме *Пергаменти* желели смо да покажемо како се кроз спој средњовековног наслеђа и модернистичке свести обликују нека од основних поетичких уверења Јеле Савић као што су писање као аскеза, (културно) сећање као одбрана од рушилачких процеса историје и симбиоза мистичког искуства и живота у свету.

Кључне речи: Јела Спиридоновић Савић, *Пергаменти*, средњовековље, модернизам, рецепција

Јела Спиридоновић Савић (1890–1974) је српска песникиња, прозни писац и есејиста чије се стваралаштво одвијало у динамичним годинама између два светска рата, под сенком разнородних авангардних покрета¹.

Значајан део живота ове књижевнице обележен је путовањима. Од студија философије у Трсту до боравка у великим светским метрополама (Њујорк, Беч,

¹ Детаљну хронологију живота и рада Јеле Спиридоновић Савић доноси Јована Реба у изабраним делима Јеле Спиридоновић Савић (Спиридоновић Савић 2012: 273–282).

Минхен)², куда ју је водила дипломатска каријера њеног супруга Владислава Савића, Јела Спиридоновић била је део интелектуалних кругова Југославије и Европе.

Прву збирку песама *Са уских стаза* објављује одмах након Великог рата (1919), а већ током двадесетих година религиозно-мистичним епом *Пергамент*³, у коме је представљен лик Светог Саве, првог српског архиепископа, поред домаће, привлачи пажњу и италијанске јавности. Након тога следе збирке *Вечите чежње* (1926) и *Јесење мелодије* (1939). Објавила је још и *Приповетке* (1939) и збирку есеја *Сусрети* (1944). Управо јој је последња књига, штампана за време окупације, донела, од стране нових комунистичких власти, етикету сарадника окупатора због чега је остатак свог живота провела у некој врсти остракизма из грађанског живота. То је и један од разлога због кога је дело Јеле Спиридоновић Савић остало веома дуго под велом заборављања и тек од скоро добија ширу пажњу књижевних историчара и публике.

ОД ПРИЗНАЊА ДО ЗАБОРАВА

Међутим, није одувек било тако. Од изласка прве збирке песникања је скренула пажњу јавности на себе, а њени стихови довођени су у везу са модерничким, па и авангардним тенденцијама нове поезије. Предговор збирци *Вечите чежње* написао је један од најзначајнијих српских песника 20. века Јован Дучић, док су о њеним песмама писала и нека од најистакнутијих имена између два светска рата, попут Тодора Манојловића, Милана Кашанина и Ксеније Атанасијевић.

Најранији критичари и тумачи поезије Јеле Спиридоновић Савић истицали су поетичку самосвојност њених стихова а њу саму видели као издвојену појаву у односу на савременике који су неретко припадали различитим (авангардним) књижевним покретима епохе. Тако је у времену честих трвења између бројних поетичких концепата, карактеристичних за европску књижевност између два рата, Спиридоновић Савић успела да изгради препознатљив уметнички интегритет.

У последњих неколико деценија, посебно са замахом женских студија, недовољно проучено дело Јеле Савић поново почиње да добија заслужену рецензију и пажњу књижевних проучавалаца који из различитих перспектива оцењују његов значај и домете.

² О путницама у књижевности видети Бањанин 2020.

³ Српско издање 1923. године, италијанско 1927.

РЕЦЕПЦИЈА У ИТАЛИЈИ

Свега четири године након изласка, *Пергаменти*⁴ су објављени на италијанском језику (1927) под називом *Pergamene rinvenute e trascritte dal fratello in Cristo Stratonico*⁵, у преводу Умберта Урбаназ Урбанија и са предговорима Франческа Бабудрија: *Intimi conflitti dello spirito umano nel poemetto di Jela Spiridonović-Savić* (Бабудри 1927) и самог преводиоца: „Jela Spiridonović-Savić e le sue liriche“ (Урбани 1927а). Франческо Бабудри је на самом почетку истакао да су стихови српске песникиње оригинални, па чак и генијални: „concepiti con originalità di invenzione e condotti con genialità e acutezza di analisi“. Свој исцрпан предговор у коме је са особитим познавањем српске књижевности и историје анализирао поему *Пергаменти* и ситуирао је у шири европски контекст, Бабудри закључује указујући да је реч о врхунском остварењу српске књижевности које би требало да упознају све светске културе: „È questo il poema di Jela Spiridonović Savić, poema di sogno e poema di realtà, poema d'arte e poema di meditato pensiero: gemma senz'altro genuina della letteratura serba, degna di essere conosciuta da tutte le letterature colte“ (Бабудри 1927: XVIII).

Урбани је свој предговор, са минималним интервенцијама, пренео и у својој монографији *Југословенски писци (Scrittori jugoslavi)* из 1927. године, за коју је предговор написао Павле Поповић, једно од најутицајнијих имена српске историје књижевности. Тако је у Урбанијевој књизи, поред осталих српских и хрватских писаца, представљена и Јела Спиридоновић Савић. Њена заступљеност у оваквој монографији била је нека врста куриозитета и изненађења будући да је ауторка била готово непозната не само широј италијанској публици, већ и специјализованим славистичким круговима. Тако у приказу Урбанијеве књиге Ђовани Мавер примећује да је присуство Милице Стојадиновић и Јеле Спиридоновић Савић нека врста открићења чак и за познаваоце југословенске књижевности:

Un po' una rivelazione, anche per i conoscitori della letteratura serba, sono i ritratti delle due scrittrici contemporanee: Milica Jankovic e Jela Spiridonovic Savić: narratrice garbata la prima; poetessa piena di sensibilità femminile, colorata di misticismo, la Spiridonovic Savić, del cui poemetto *Le pergamene del fratello in Cristo Stratonico* l'Urbani ci ha dato, l'anno scorso, una riuscitissima traduzione in versi italiani. (Мавер 2008: 279–280)

⁴ Сви наводи из српског издања *Пергамената* и остале песме ауторке цитирани су према Спиридоновић Савић 2012.

⁵ Стихови *Пергамената* на италијанском су из Спиридоновић Савић 1927.

Приказ српских писаца Урбани завршава Јелом Спиридоновић Савић. Он се осврће на чињеницу да је песникиња супруга генералног конзула Југославије, и назива овај брачни пар искреним пријатељима Италије: „I coniugi Savić, che conoscono la lingua, l'arte e la letteratura italiana, sono amici sinceri del nostro Paese“ (Урбани 1927b: 95). Урбани тачно запажа и језгровито истиче да је поезија Спиридоновић Савић надахнута љубављу према Богу и према мушкарцима: „La poesia della Savić è alimentata da due grandi amori: dall'amore di Dio e dell'amore degli uomini“ (Урбани 1927b: 101). Настojeћи да покаже да се, управо захваљујући поетском мистицизму, дело српске песникиње издваја из главних токова модерничке поезије, Урбани указује да њени стихови не произлазе из модерне лирике какву је утемељио Бодлер, већ да су ближи делу *Имитација Христа*, подвлачећи да је ауторкин омиљени светац Свети Сава, а писац Достојевски: „Nella poesia della Savić non prevale Baudelaire. Il 'Vademecum' dell'eletta scrittrice è sin dall'adolescenza 'L'imitazione di Cristo', il suo Santo prediletto San Sava, il suo autore preferito Dostojevski“ (Урбани 1927b: 101). Напокон, у жељи да приближи ову списатељицу и њене теме италијанској публици Урбани понесено истиче како Јела Спиридоновић Савић представља животе монаха из „српске Умбрије“ који насељавају манастире Хиландар, Ватопед, Студеницу, Жичу и упознаје читаоце са различитим светим и профаним достигнућима српског средњовековља: „ecco la vita dei monaci dell'Umbria serba, che popolano i monasteri di Klisura, di Studenica, di Žiča, di Vatoped, di Hilandar e di tanti altri fari luminosi di santità e della civiltà serba medioevale“ (Урбани 1927b: 102).

Тако је Јела Спиридоновић Савић врло брзо дочекала не само да њено најзначајније дело буде преведено на италијански језик, већ и да одмах потом, добије одговарајуће тумачење и рецепцију у италијанским славистичким круговима.

МОДЕРНИСТИЧКИ МИСТИЦИЗАМ

Књижевно дело Спиридоновић Савић одликују окренутост природи, еротско-путени доживљаји и мистичка искуства и трагања: „Уметничка имагинација српске књижевнице Јеле Спиридоновић Савић рађала се, расла и обликовала у светлости сакралне духовности“ (Реба 2012: 283). Отуда је традиција (западноевропског) мистицизма и хришћанске религиозности посебно значајна за онај ток њеног певања у коме доминирају теме средњовековне историје⁶.

⁶ О значају Франческа Асишког за поезију и мистику Јеле Спиридоновић Савић писала је Данијела Јањић у раду „Утицај Светог Франје Асишког на Јелу Спиридоновић Савић: 'Сиро-

Корени поетског мистицизма Јеле Спиридоновић Савић су пре свега хришћанског порекла⁷. Тако је један од основних проблема њеног певања вечни сукоб између душе и тела, који се одвија као напетост између чулности еротског и узвишене духовности која има снагу да преобрази целог човека. Међутим, мистика Спиридоновић Савић и динамизам између еротског и духовног не прелазе у гностичку непомирљивост два принципа. У њеном песништву није реч о простом одбацивању материје као зле, већ о настојању да се тамни пориви чулности превазиђу и преобразе уз помоћ духа, али и божанског благослова. За тако нешто потребна је „помоћ одозго“:

Да из влажна цвета крвавога меса,
проклија љиљан белог узнесења,
мора чудо плаво саћи са небеса,
дарујућ снагу тог преображења. („Преображење“)

Надилажење путене основе еротског доживљаја, напор да се изађе из граница сексуалности заједничка је особина неких значајних српских песника међуратног модернизма, међу којима је Милош Црњански најистакнутији пример. И Спиридоновић Савић и Црњански се користе блиским сликама да нагосте превазилажење „таме меса“ и чулности еротског: *плаветнило, даљине, небеса*.

маштво, Љубав, Смрт⁷ у поеми *Пергаменти*“ (Јањић 2019). Јањић показује да је у односу према славном монаху за песникињу било важно угледање, али још више и стваралачки одмак. Отуда Јела Савић у *Пергаментима* са светим Францеском води плодотворан дијалог „стварајући једну сасвим особену и узвишену поезију“ (Јањић 2019: 55).

⁷ У *Пергаментима* постоји сцена у којој један од монаха говори Сави о свом прошлом животу чиме се уводи мотив реинкарнације, међутим она је из перспективе тог лика виђена само као нова шанса да би се постигао крајњи циљ – сједињење човека са Богом: „Кад у неком језгро дрема, / кад Светлости изнутра нема, / од материје / он не може даље, / у Вечно нема шта да шаље... // такав се поново рађа... // Ја верујем да сам / већ био на свету / за Светога Августина, / тако ми познати долазе / Тагасте и Картагина... // Све мислим да сам познавао / Маникејца, оца Фаустина... // Хришћанству далеко стајао / и љубио дух Јелина, / онај пре Сократа... // О како љубљах лепоту тела / гладијаторске игре, / и крви и жене... // спаса не беше тад за мене... // Но после векова осам / опет се родих сад... / Ал' сад... // Смрт је то широко крило / мога жељеног лета, / а иза ње је Мета...“ (Спиридоновић Савић 1923: 167, 168).

„Quando sonnacchia l'essenza / e manca la luce di dentro, / non riesci a scostarti / dalla materia / e nulla puoi dare all'Eterno... // Morendo, rinasci... // Al mondo / io credo d'esser già stato, / al tempo di Sant'Agostino, / ché mi par di conoscere / Tagaste e Cartagine... // E penso di aver conosciuto / Manicheo e suo figlio Faustino... // Lontano dal Cristianesimo, / d'aver amato lo spirito ellenico, / quello prima di Socrate... // Oh, quanto amai la bellezza del corpo, / gli agoni dei gladiatori, / il sangue e le donne... // Non c'era allora salvezza per me... // Otto secoli scorsero / ed ora rinacqui... // Ma ora... // E la Morte è l'ala allora magnifica / del mio volo desiato / e dietro a lei la mia Meta...“ (Спиридоновић Савић 1927: 61, 62).

Код Јеле Савић такве слике чвршће су повезане са хришћанском (мистичком) традицијом, док се код Црњанског јављају у нешто слободнијем виду у контексту његове поетике суматраизма, ипак чувајући везу са својим хришћанским пореклом.

Сусрет поетског и мистичког један је од најважнијих квалитета дела Спиридоновић Савић којим се она донекле јавља као типични изданак европског модернизма и један од представника мистичке линије у српској књижевности какви су Станислав Винавер и Момчило Настасијевић.

Наиме, модернизам карактерише свесно окретање удаљеним епохама и њиховој фетишизацији (Армстронг 2008). То је време када многи песници граде свој израз кроз преузимање и преобликовање различитих поетичких концепата из одређених епоха или токова књижевне прошлости који тако постају њихова изабрана традиција. Осим тога, у модернизму долази до обновљеног интересовања за структуру религиозног мишљења и искуства, па се неретко поетски израз конституише уз помоћ слика и симбола из религиозне традиције, али са другачијим (модернистичким) значењем. О важности религиозне традиције за унутрашњи живот модернистичког песника, без обзира на његова лична верска убеђења, говорио је на јавном предавању, одржаном 1929. године, Станислав Винавер:

Нама, пре свега, недостаје, у живом писаном стилу, религиозна традиција... Ко има у говору, у мисли, у општењу ту изразну традицију, њему она олакшава и омогућава јасност унутрашњег живота, који се не опчињује њоме, али у борби или у сагласности са њом долази до нових проникнућа, до прецизности, до даљег, одређенијег озарења. Чак и за духове дубоко нерелигиозне та је традиција неопходно потребна. (Винавер 2012: 67)

Тако се у општем модернистичком усмерењу ка заборављеном, религиозном и архетипском, српским песницима, попут Јеле Савић, сасвим природно указао српски средњи век. Та је епоха била довољно удаљена и тајанствена и самим тим привлачна да се поетички реактивира у модерној стваралачкој имагинацији.

СРЕДЊОВЕКОВЉЕ КАО ПОЕТСКА АЛТЕРНАТИВА

Пергаменти Јеле Спиридоновић Савић уклапају се, дакле, у ток међуратне српске књижевности у коме је дошло до буђења интересовања за уметничко и духовно наслеђе српског средњег века⁸. Након старијих савременика, Јована Дучића и Милана Ракића, мотиве и теме средњовековне књижевности и уметности откривали су и млађи аутори, другачијих поетичких опредељења, као што су Станислав Винавер, Милутин Бојић, Момчило Настасијевић и Десанка Максимовић. Многи од ових песника стварали су у оквиру и под утицајем различитих авангардних покрета, те је и реактуелизација ове далеке епохе српске историје била у знаку њихових трагања за новим поетичким изразом и духовношћу.

Наиме, овим ствараоцима било је заједничко то што су у националној прошлости, односно поетици, поступцима и језику старе уметности и књижевности, трагали за подстицајима и путоказима за креирање свог аутентичног уметничког израза.

Један од најпоузданијих тумача српске књижевности, Исидора Секулић, међу првима је препознала и одредила овакво опредељење међуратне српске књижевности. У таквој оријентацији она је видела

романтизам за прошлост која није престала бити основица садашњости; романтизам који се јавља у моменту прегнућа да се културно разаберемо, саберемо и оснажимо. [...] Обновља се љубав за највеће наше народне вредности, и у тим вредностима нарочито за религиозно-моралне моменте нашег националног карактера, за оно 'свето и честито и Богу приступачно' што нас је одржало и увек добро водило, што је и свецима и ратницима нашим красило душе.

Секулићева не пропушта да истакне и посебно вреднује својеврсни парадокс српске авангарде – уместо бескомпромисног раскида са традицијом, ослонац за нову уметност њени ствараоци налазе у националној прошлости, отуда она са задовољством констатује да су се и авангардни песници, попут Растка Петровића и Милоша Црњанског, окренули националној прошлости и изградили

⁸ И након *Пергамената* средњовековни ликови остали су инспирација Јели Спиридоновић Савић. Тако се у збирци *Јесење мелодије* налази песма „Растко Немањић“, док након 1940. године ауторка објављује по часописима низ песама посвећених српским средњовековним владарима из циклуса „Наша властела“. О томе Јована Реба у хронологији песникињиног живота пише: „У освит Другог светског рата, изучава српску средњовековну прошлост, бедем који је штитио од актуелних друштвено-политичких догађаја и ствара поезију надахнуту житијима наше властеле – династије Немањића“ (Спиридоновић Савић 2012: 280).

„здрава и племенита“ осећања, „за оно у тој прошлости што су столећа градила и хармонизирала“ (Секулић 1985: 182, 183).

Јела Спиридоновић Савић, дакле, припада хетерогеном кругу стваралаца код којих се спонтано и постепено јављало интересовање за средњовековно наслеђе националне прошлости.

Она песничким средствима конструише, у складу са поетиком модернизма, сопствену слику средњег века. Ову удаљену епоху Јела Савић доживљава као изабрану, заборављену и егзотичну традицију другачију од профане свакодневице свога доба. Отуда у ликовима и доживљајима средњовековне епохе она проналази духовне, религиозне и мистичне енергије за које је осећала да недостају у 20. веку и које је настојала да инкорпорира у свој песнички израз. Њени монаси су мистици који теже да се утопе у Богу и који за своја мистичка искуства не могу да пронађу адекватне речи:

Господ је срушио зида
између Њега и мене,
ни мрке све копрене
слепила спољашњег вида,
сад кад више нема зида,
не би ми сакрити могле
Светлост велику моју.

А за ту Светлост
ја немам речи,
кичица нема боју
зато удубљујем душу своју
горе у звезде⁹. (Спиридоновић Савић 1923: 145)

То је и разлог због кога се реактуелизација средњовековља код Јеле Савић разликује од сличног поступка старијих аутора попут Јована Дучића у чијим се песмама („Царски сонети“) истиче културолошка и историјска величина средњовековног наслеђа. Песникиња усмерава пажњу ка унутрашњим преокупацијама, дилемама, страховима и личним духовним подвизима великих, али и фикционалних историјских личности. Отуда у њеном делу уместо епског погледа на историју доминира лирско-мистичка урођеност у оно што је историјском

⁹ „Iddio atterrò la parete / che da Lui mi staccava; / e ora che è giù la parete, / nemmeno tutte le tenebre torve / della cecità corporale / velare potrebbero / la grande mia Luce. // E per tale Luce / non ho parole, / il pennello non ha colori / e perciò l'anima immergo / lassù nelle stelle“ (Спиридоновић Савић 1927: 39, 40).

погледу недоступно. Уместо културолошки симбол, средњовековна епоха тако постаје позорница на којој се одвија мистичка драма појединца.

Такав мистички однос према ликовима средњовековне историје види се јасно из песме посвећене Светом Сави, првом српском архиепископу, под називом „Растко Немањић“ (световно име Светог Саве). На самом почетку песме истиче се разлика између културно и црквено канонизоване личности светитеља и песникаињиног доживљаја:

Онаквог каквог Те црквама сликају,
потавнела лика тамњаном и кадом,
не видим Те никад. Очи ми имају
лик Твој танки, бледи, с песмом вечно младом.

Реч је о крајње личном и мистичком доживљају српског светитеља кога песнички субјект носи у „срца крвавој (ми) књизи“, и то

не ко државника умног ил' прелата
с палицом у руци, силног и у моћи,
но као великог и љубавног брата,
што звезданим сребром сија нам у ноћи.

Поетичко-мистичка идентификација са светитељем омогућена је извесним сличностима песничког субјекта и младог Растка. Наиме, оно што привлачи лирски глас Растку јесте управо његова младалачка борба са телом, за коју слутимо да је дели и лирско ја, и у којој се јавља жудња за превазилажењем телесног уз помоћ етеричних висина и даљина: „Борба с плоти, душу пуни Твоју целу, / са ветром би бежо плавом крају неком“.

Не чуди отуда што песма носи назив „Растко Немањић“, по имену светитеља пре примања монашког завета, а не Свети Сава. Тиме песникаиња наговештава два лика светитељске фигуре. Један је младалачки, полетан и дубоко личан, други је светитељски, канонизован и опште прихваћен. Један лик песнички субјект поштује, други воли: „Ја приклањам главу испред Лика света / али крвљу волим Растка Немањића“.

Како бисмо истакли природу односа Јеле Спиридоновић Савић према средњовековном наслеђу, указаћемо на неке од битних тачака њених *Пергамента*. Одабрани моменти требало би да представљају адекватну илустрацију начина на који Спиридоновић Савић транспонује и уклапа средњовековне мотиве и поступке у индивидуалан песнички израз модерне књижевности.

ПИСАЊЕ КАО АСКЕЗА

Пергаменти евоцирају лик Светог Саве, односно време његовог боравка у манастиру Ватопед. Ауторка се служи техником пронађеног рукописа која је деценијама касније, у књижевности постмодерне, постала један од најпопуларнијих романескних поступака за обликовање прича са темама из историје. У *Пергаментима* реч је такође и о „превођењу“ пронађеног рукописа: монах Стратоник из 1814. године проналази изгубљени рукопис Светог Саве и преноси га на народни језик.

Према једном од најбољих познавалаца средњовековне књижевности, Сергеју Аверинцеву: „средњи век је био – у једном од својих суштинских видова – ’мастиљави’ век. То је време ’писара’, као чувара културе, и Писма као путоказа живота, време устрепталог клањања пред светињом пергаментa и слова“ (Аверинцев 1982: 230).

Отуда, када говори о природи писане речи, а посебно књижевне и богословске у средњовековној епохи, Димитрије Богдановић закључује да је то доба када „однос према писању и писаној речи постаје ’патетичан’, а рад писара и његово знање добијају религиозни ореол. Писање светих речи је подвиг, аскеза, ’аскеза писања’, као средство за постизање духовности и истовремено медијум њеног испољавања“ (Богдановић 1991: 38).

Техником пронађеног рукописа, на самом почетку *Пергаментa* тематизује се поступак писања. И монах Стратоник и Свети Сава трагају за духовношћу кроз подвиг писања. Наиме, обојица осећају да упркос томе што су већ неко време монаси, нису открили истину за којом жуде, односно да су и даље удаљени од Бога. И један и други добијају тајанствени налог да пишу. Стратонику се каже:

’Стратоник,
ту ти је спас,
са старога језика нашег
на народни преведи то,
некоме може бити
мање Тешко и Зло,
мање Страдања, Бриге
од старе, прашњаве књиге...’¹⁰ (Спиридонових Савић 1923: 125)

¹⁰ „Stratonico, / è qui la salvezza; / da questo antico nostro idioma, / traduci nella lingua volgare; / può darsi che il vecchio / polveroso volume / lenisca a qualcuno / il Crucchio e l’Angoscia, / i Tormenti e i Pensieri...“ (Спиридонових Савић 1927: 19).

Слично се саветује и Светом Сави:

’Заборава на себе
и спас сопствене душе,
и док се народи у незнању
и црној мржњи гуше,
и један другог гони,
и један другог руши.

Ти у твојој ћелији уској
пиши просте
вечне речи,
што од душе иду души...’¹¹ (Спиридоновић Савић 1923: 128)

Смисао писања у наведеним одломцима је до те мере комплементаран да у њима препознајемо аутопоетички исказ који говори о схватању чина писања и читања саме Спиридоновић Савић. Нема сумње да је српска песникиња у писању видела облик аскезе, односно подвиг који омогућује превазилажење ограничења *људског ја* и отвара могућност сусрета са оностраним.

Ликови брата Стратоника и Светог Саве грађени су кроз паралелизам. У тренутку писања, односно преписивања, и један и други су у манастиру седам година и још увек нису открили Бога за којим жуде. Стратоник своје дело започиње стиховима:

Господе
седам година је прошло
седам година дуги,
а ја не прођох ко други
у свој Твојој слави
још ми се не јави Ти¹². (Спиридоновић Савић 1923: 107)

Након што пронађе Савин рукопис и започне са његовим превођењем на народни језик, Стратоник, на своје велико изненађење, схвата да је и Сава свој спис започео идентичним речима због чега у спис који преводи убацује свој коментар у парентези: „(О Моћни, / који је ово ноћи сат, / то је други Стратоник, / мој

¹¹ „Te stesso dimentica / e la salvezza dell’anima / e mentre nell’ignoranza / e nell’odio più nero / si affissiano i popoli / e uno perseguita l’altro / e a vicenda si atterrano, // Tu nella tua piccola cella / scrivi semplici / eterne parole / che vanno dall’anima all’anima...“ (Спиридоновић Савић 1927: 22).

¹² „Signore, // sette anni sono trascorsi, / sette lunghi anni; / non a me, come agli altri, / sei apparso ancora / nell’immensa Tua gloria“ (Спиридоновић Савић 1927: 1).

брат... / мој мили, љубљени брат, / што страдава исто ко ја... “)¹³ (Спиридоновић Савић 1923: 126). Дакле, Стратоник у Савиној патњи препознаје своју сопствену због чега долази до тајанственог поистовећивања два лика: „La stessa ansia esplode, la stessa parola strozzata d’invocazione si leva anelando, la stessa aridità di spirito supplica il Signore, perché si riveli, perché si mostri in una epifania gaudiosa, invano attesa tra i digiuni, le macerazioni, le preghiere“ (Бабудри 1927: VII).

Из Савиног исказа видимо да он пише условно речено оригинално дело, што га у савременим поетичким категоријама чини писцем, док је Стратоников задатак у преписивању, односно преношењу тог дела на савремени језик, чиме се он јавља као преписивач. Међутим, у *Пергаментима* се на овој разлици не инсистира, обе радње – писање и преписивање – показују се као корисне и спасоносне за њихове извршиоце. Губљење разлике између оригиналног стваралаштва и преписивања, проистиче из једног од основних начела средњовековне поетике. Наиме, у средњем веку оригиналност није постојала као категорија у смислу у коме се јавља у модерној књижевности, те је и писање оригиналних житија, химни и служби подразумевало много директног преношења из старих дела. Међутим и чисто преписивање неке књиге ради њеног ширења, доживљавано је као духовни подвиг подједнако као и њено писање. Отуда су Савино састављање оригиналних мисли и Стратониково касније преписивање код Јеле Спиридоновић Савић суштински комплементарни и доводе њихове актере до важних духовних спознаја и преображаја. У оба случаја реч је о писању као послушању, својеврсној аскези, као путу до откривања вишег смисла.

Наведени стихови *Пергамената* указују да је Спиридоновић Савић дубински и изнутра разумевала основне поетичке, али и духовне одлике средњовековне књижевности као и да је поседовала способност да их стваралачки транспонује у савремен песнички израз. Тако се она служи мотивом писања као аскезе и подвига да истовремено пренесе интимну драму јунака таквог чина: Саве и Стратоника. Њихови записи настају на пресеку унутрашњег света ликова и спољашњих догађаја историје, отуда не чуди што је у њима истовремено присутна авантура индивидуалног односа према Богу и брига за народ коме припадају. На тај начин, у писању се уједињују мистичка и активна страна личности што омогућава да се јунак који пише обликује као летописац који проговара из саме историје чиме се истовремено поетички оживљавају интимне дилеме и страхови великих историјских личности, а историја преноси у колективно сећање.

¹³ „(Onnipossente !... / che ora è di notte? / È questi un secondo Stratonico, / un mio fratello, / il mio caro, amato fratello / che soffre al pari di me...)“ (Спиридоновић Савић 1927: 20).

СЕЋАЊЕ КАО ОДБРАНА

Писање је по својој природи индивидуалан духовни подвиг који се одвија у самоћи. Међутим, он је истовремено усмерен ка споља и свој пун смисао добија у тренутку када превазилази појединца и постаје део општег наслеђа. Отуда глас који саветује Саву и Стратоника да пишу потенцира вредност коју тај чин може имати пре свега за друге, а тек потом за њих саме. Наиме, будући монаси, оба лика добијају *послушање писања* у коме морају да забораве себе, не би ли им се на тај начин откриле кључне спознаје за којима жуде. Овакав општи значај писања обликује се на позадини суровости историјских догађаја.

Сава је савременик крсташког похода Фридрика Барбаросе, а Стратоник Хаџи-Проданове буне. Тако је историја са својим бурним догађајима позорница на којој се одвијају мистичке потраге Стратоника и Саве. Иако време проводе у самоћи монашких келија, оба лика су свесни историјских догађаја око њих и на неки начин узимају директног учешћа у њима. Стратоник учествује у опелу и погребу Хаџи-Продана¹⁴, вође неуспеле буне против Турака из 1814. године (историјски Хаџи Продан није убијен у буни, већ је пребегао у Аустрију), док Сава исповеда и даје последњу причест смртно рањеном Гилберту¹⁵, витезу крсташу, кога је некада давно упознао на двору свога оца док је са Фридриком Барбаросом ишао у крсташки поход. Гилберт Сави открива и визију будућности српског народа, предвиђајући уздизање династије Немањића, али и пад под турско ропство и поновно ослобођење након неколико векова:

Сад задњи пут рањен, теби морам касти,
имао сам чудну визију у сјају,
твој сам народ видо у тешкој пропасти,
с крстом, што Милости Избранима дају.

Прво сам га видо гордог и у срећи,
како цркве зида, беле манастире,
где свакога дана постаје све већи,
и међе како се као крила шире.

¹⁴ „И нађосмо најзад тело / угушеног нашег вође... // Тад спремисмо му тело / и почесмо опело“ (Спиридоновић Савић 1923: 119, 120). („E infine trovammo la salma / del nostro duce asfissiato... // E allora allestimo la salma / e cominciammo le esequie“, Спиридоновић Савић 1927: 13, 14).

¹⁵ „Тад Гилберга причестих. // И пре но што зора дође, / он тихо пређе у Вечно, / тамо где ране тешке нису, / нити Зло неизлечно“ (Спиридоновић Савић 1923: 155). („Allor comunicai Gilberto // E prima dell'aurora egli passò / placidamente nell'eternità, / dove ferite gravi non ci sono / né mali inguaribili“, Спиридоновић Савић 1927: 49, 50).

По томе на Балкан неверника море
растурена поља видим пуна крви,
а на њима леже сунца ваше зоре,
лобање и кости; мучења и црви. (Спиридоновић Савић 1923: 154)¹⁶

Стратоник управо живи у добу пред Други српски устанак (1815) и почетак ослобађања српских земаља од Османског царства.

И Стратоник и Сава, дакле, оглашавају се из позиције угрожене и неизвесне историјске егзистенције народа коме припадају, те су њихови записи истовремено и начин да се таквој ситуацији пружи отпор. Отуда у Стратониковом случају писање постаје сећање и тако добија ширу културолошку димензију. Наиме, преношење на народни језик Савиног изгубљеног списка представља истовремено чин сећања једног народа на своје порекло. У *Пергаментима* сећање се јавља као сама основа идентитета али и једина могућа одбрамбена акција у временима угрожености:

Све пропаде, што имасмо,
слобода,
цркве,
књиге,
на жртвеник
најбоље људе дасмо,
па још да нам није бриге
да сачувамо стара блага,
били би стабло без корена,
и лађа без кормила,
и тица срезаних крила...

За стварање слободе немамо,
зато чувамо старе ствари
књиге старе и блага“. (Спиридоновић Савић 1923: 124)¹⁷

¹⁶ „Per l'ultima volta ferito, ho da narrarti / ebbi una strana fulgida visione: // il grande sfacelo vidi del tuo popolo / sotto la croce, che le grazie danno agli Eletti. // Lo vidi prima, superbo e fortunato, / eriger chiese e bianchi monasteri, / e ogni di più grande, e come vanni / i confini suoi che s'allargavano. // Vidi poscia i Balcani in mano agl'infedeli / e i campi devastati e insanguinati / e sceso il sole della vostra aurora / e teschi e ossami, sofferenze e vermi“ (Спиридоновић Савић 1923: 48, 49).

¹⁷ „Tutto è perduto ciò che si aveva: / la libertà, / le chiese, / i libri, / i campioni migliori / sull'altare immolati, / che se non ci curassimo / di salvare i vecchi tesori, / saremmo un albero senza radici, / una nave senza timone, / un uccello dalle ali tarpate... // Per creare non c'è libertà; / le cose antiche perciò custodiamo, / i libri antichi e i tesori“ (Спиридоновић Савић 1923: 17, 18).

У овом случају сећање није пуки комеморативни поступак, већ начин да се оно што је стицајем историјских околности доведено у крајњу опасност, очува у духу за будућа времена. Другим речима, сећање је егзистенцијални чин који одлучује о (не)постојању једног народа, односно како Бењамин каже „Историјски артикулисати прошлост не значи спознати је, каква је, у ствари, била! То значи овладати сећањем онако како блесне у тренутку опасности... Опасност подједнако прети и постојању традиције и њеним примаоцима“ (Бењамин 1974: 81).

Сећање је дакле начин да се успостави угрожена целина човековог идентитета, али и отвори перспектива континуитета и трајања. Тако сагледана, потрага за целином представља културолошки напор, али је истовремено скопчана и са извесним религиозним доживљајем света. Јели Спиридоновић Савић посебно је било блиско ово друго значење, о чему она пише:

С друге стране, назирање у чудну тајну душе да је страна на земљи, да има други један свет њој ближи и сроднији, свет њен: трансцендентни а њена носталгија и чежња за тим њеним правим завичајем била би: религиозно осећање душе. А оно чему тежи носталгија душе наше, њен праизвор и утоку, називамо: апсолутним, Богом. Али религије могу постојати и без вере у Бога, као што нам показује стари, аутентични будизам; али оно без чега религије не могу постојати јесте: *перспектива вечног трајања и смисла целине.* (Спиридоновић Савић 1944: 10)

Потрага за средњовековним наслеђем и традицијом уопште истовремено је код Јеле Спиридоновић Савић и потрага за духовним извором и утоком.

Мистичко искуство и живот на општу корист

Окончање Савиног духовног подвига у самоћи у *Пергаментима*, означава његову спремност да прими нови завет – активан живот у коме ће ширити истине до којих је дошао у својој манастирској келији. То је тренутак у коме се мистички доживљаји и садржаји транспонују у историјско искуство. Управо ту се и Савин спис из *Пергамената* завршава. Залог који је Свети Сава (за)добрио у самоћи, потребно је да се подели са светом:

И осме ноћи
чух тихи глас:
'Сад мисао твоја
треба да падне
на тло ко воћка зрела,
сад си завршио

самовање твоје,
у свету те чекају дела...?

Дакле Господе,
зар ићи морам
из овог тихог мира,
и оставити ћелију моју
драгога манастира...

Хоћу да Ти саградим
виднога стана
за Тебе и Твога
Великог Сина,
са седам буктиња¹⁸. (Спиридоновић Савић 1923: 171–173)

Мистичко искуство Светог Саве оличено у његовом послушању тајанственом гласу и подвизивању у самоћи, прераста у пастирску мисију у којој јунак усмерава своје деловање на добро свог народа. Свети Сава испољава извесну тугу због чињенице да не може читав живот да проведе у мистичком односу са Богом, већ своје активности мора да урони у метеж историје. Међутим, он спремно прихвата улогу која му је намењена. Јана Алексић о томе овако пише:

Оно што је, међутим, истакнуто као послање и једног и другог јунака овог спева јесте да се њихово Боготражитељство не реализује само у смирају сакралног амбијента и молитвеног чина, већ у световним дужностима, онима којима ће се људи, ближњи, али неосвешћени и религиозно непросветљени, приближити Богу. Духовно sazрење и успење овим монасима долази из подстицаја за остварење заједнице других, ближњих са Богом – Сави да шири своја духовно-религиозна искуства међу народом и да том народу сагради Цркву у славу Божју, а Стратонику да преписујући их, Савина искуства сачува и пренесе будућим поколењима. Један своје духовно послање реализује као вођа и пастир, а други као преводилац и чувар. (Алексић 2012: 511)

Инспирацију за овакво обликовање лика Светог Саве у *Пергаментима* Јела Спиридоновић Савић могла је пронаћи управо у српској средњовековној

¹⁸ „E l’ottava notte, sommessamente / intesi la voce: // ‘Occorre che a terra / il tuo pensiero ora cada / come frutto maturo; / è finita / la tua solitudine, / nel mondo ti attende il lavoro...’ // Devo dunque, o Signore, / lasciare / questa dimora tranquilla / e questa mia cara / monastica pace... // Una magione visibile / voglio erigere / per Te e per il Tuo / Grande Figliolo / dalle sette fiamme...” (Спиридоновић Савић 1927: 65, 66).

књижевности. Наиме, Савин средњовековни хагиограф Доментијан у свом делу такође истиче мистички и пастирски вид светитеља. С једне стране, Доментијанов Свети Сава има жељу да читав живот проведе на Светој Гори где ће се у самоћи подвизавати, док му је, с друге, намењена другачија историјска улога коју спремно испуњава – да постане пастир српског народа.

Реч је о два вида светитељског лика који се испољавају у средњовековним хагиографијама. Један вид се састоји у индивидуалном и интимном односу према Богу у коме је подвижник, условно речено, сам у молитви и изражава сопствену недостојност и жудњу за мистичним сједињењем са Богом. Насупрот томе, други вид је садржан у светитељевој свести о сопственом позвању и призиву да Божије истине шири међу својим народом и тако преузме одговорност за њега.

ЗАКЉУЧАК

Јела Спиридоновић Савић припада оном току књижевности између два светска рата који је у средњем веку видео могућност за конституисање нове мистике, који је у православној религиозности српске средњовековне књижевности тражио начине за формулисање модернистичке духовности и у коме је средњовековље са својим неистраженим дубинама представљало алтернативу владајућем рационалистичком погледу на поезију с једне стране, и контратежу хаотичности и технолошком отуђењу, с друге. Она дакле припада оној помало заборављеној и скрајнутој струји авангардних покрета која је своје место, стицајем историјских околности, уступила песницима леве авангарде.

Јела Спиридоновић Савић такође представља и претечу песника послератног модернизма у српској књижевности који остварују најсвеобухватнију обнову средњовековне епохе и њено укључивање у модерне поетике. Склоност ка мистичкој духовности, писање као сећање и аскеза, поетичка динамика између религиозности, историје и песничког израза, као неки од основних поступака у третирању средњовековних тема и мотива ове песникиње, били су до краја развијени у песништву Васка Попе, Миодрага Павловића, Љубомира Симовића и Ивана В. Лалића.

У том смислу када посматрамо реактуелизацију старе српске културе у поезији двадесетог века, дело Јеле Спиридоновић Савић представља незаобилазно место како по својој остварености тако и по својим наговештајима.

ИЗВОРИ

- Спиридоновић Савић 1923: Ј. Спиридоновић Савић, *Пергаменти: Нашиа и превео брат у Христу Стратоник*, Београд: С.Б. Цвијановић.
- Спиридоновић Савић 1944: Ј. Спиридоновић Савић, *Сусрети*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Спиридоновић Савић 2012: Ј. Спиридоновић Савић, *Чезње*. Приредила Јована Реба, Београд: Службени гласник.
- Спиридоновић Савић 1927: J. Spiridonović-Savić, *Pergamene rinvenute e trascritte dal fratello in Cristo Stratonico*. Versione di Umberto U. Urbani, prefazione di Francesco Babudri. Trieste: Tipografia M. Toppan & A. Bettinelli.

ЛИТЕРАТУРА

- Аверинцев 1982: С.С. Аверинцев, *Поетика рановизантијске књижевности*, прев. Д. Недељковић, М. Момчиловић, Београд: Српска књижевна задруга.
- Алексић 2012: Ј. Алексић, *Песничка созерцања (поетска и теолошка прегнућа и медитације Јеле Спиридоновић Савић)*, у: *Српски језик, књижевност и уметност: зборник радова са VI међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет – Скупштина града.
- Бењамин 1974: В. Бењамин, *Есеји*, Београд: Нолит.
- Богдановић 1991: Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд: СКЗ.
- Винавер 2012: С. Винавер, *Увод у Чуваре света*, у: *Есеји и критике о српској књижевности. Чардак ни на небу ни на земљи*, прир. Г. Тешић, Београд: Службени гласник.
- Јањић 2019: Д. Јањић, *Утицај Светог Фрање Асишког на Јелу Спиридоновић Савић: „Сиромаштво, Љубав, Смрт“ у поеми Пергаменти*, у: *Наслеђе: часопис за књижевност, уметност и културу* (Год. 16, бр. 42), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Реба 2012: Ј. Реба, *Мистика Јеле Спиридоновић Савић*, у: Ј. Спиридоновић Савић, *Чезње*, Београд: Службени гласник.
- Секулић 1985: И. Секулић, *Из домаћих књижевности I*, Сабрана дела Исидоре Секулић, књ. четврта, Београд: Југославија публик – „Вук Караџић“.
- Армстронг 2008: Т. Armstrong, *Modernism: a cultural history*, Cambridge: Polity.
- Бабудри 1927: F. Babudri, *Intimi conflitti dello spirito umano nel poemetto di Jela Spiridonović-Savić*, у: *Pergamene rinvenute e trascritte dal fratello in Cristo*

- Stratonico*. Versione di Umberto U. Urbani, prefazione di Francesco Babudri. Trieste: Tipografia M. Toppan & A. Bettinelli.
- Бањанин 2020: Lj. Banjanin, *Alla scoperta dell'Italia. Viaggiatrici serbe fra Ottocento e Novecento*, Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Мавер 2008: G. Maver, *Scrittori jugoslavi*, di Umberto Urbanaz-Urbani, u: *Gli scritti di Giovanni Maver in "I libri del giorno" (1924–1929)*, a cura di C. Diddi, *Europa orientalis*, 27, 278–280.
[http://www.europaorientalis.it/uploads/files/2008/10.%20diddi%20\(235-289\).pdf](http://www.europaorientalis.it/uploads/files/2008/10.%20diddi%20(235-289).pdf) (27.09.2023).
- Урбани 1927a: U. Urbanaz Urbani, Jela Spiridonović-Savić e le sue liriche, u: *Pergamene rinvenute e trascritte dal fratello in Cristo Stratonico*. Versione di Umberto U. Urbani, prefazione di Francesco Babudri. Trieste: Tipografia M. Toppan & A. Bettinelli.
- Урбани 1927b: U. Urbanaz Urbani, *Scrittori jugoslavi*, Trieste: Casa editrice „Parnaso“.

MEDIEVAL MOTIFS IN THE WORKS OF JELA SPIRIDONOVIĆ SAVIĆ
AND INTERWAR MODERNISM. ABOUT THE NARRATIVE POEM
PERGAMENTI (PARCHMENTS)

The paper explores the poetic evocation of the medieval era in the works of Jela Spiridonović Savić and its connection to the poetic principles of (Serbian) interwar modernism. The poem *Pergamenti* (1923), which focuses on the mystical experiences of Orthodox monks, with Saint Sava as one of the main characters, is analyzed in detail. Since the poem *Pergamenti* was translated into Italian and published in Trieste in 1927, a section of the paper is dedicated to the reception of Jela Savić in Italian Slavic circles.

This unjustly overlooked writer turned to (medieval) mysticism from personal tendencies, while also embracing the modernist spirit of the era and the quest for forgotten traditions. Hence, the dialogue with medievalism is one of the ways in which she constructs her modern and original poetic expression. By pointing out several important elements from her poem *Pergamenti*, we wanted to demonstrate how the fusion of medieval heritage and modernist consciousness shapes some of Jela Savić's fundamental poetic convictions, such as writing in ascetic style, (cultural) memory as a defense against the destructive processes of history, and the symbiosis of mystical experience and life in the world.

Keywords: Jela Spiridonović Savić, *Pergamenti*, parchments, medieval, modernism, reception

